

تحلیل اثرگذاری عوامل ساختاری - نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان خواف)

علی اکبر عنابستانی^۱: دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

چکیده

مشارکت بدون شک عامل اساسی در توفیق فرایند طرح‌های توسعه روستایی است، اما تمرکز قدرت نزد دولت و نهادهای اجرایی سبب می‌گردد تا مشارکت مردم در فرایند تهیه، اجرا و نگهداری این طرح‌ها، با چالش روبرو شود. در این مقاله تلاش شد تا عوامل ساختاری- نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی مورد بررسی قرار گیرد. روش تحقیق در این مطالعه، از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی- تحلیلی و همبستگی است. جامعه آماری تحقیق، ۲۱ روستا که در آنها طرح هادی اجرا شده است و از بین آنها ۱۰ روستا با جمعیت ۵۵۰۴ خانوار به روش نمونه‌گیری انتخاب گردید. در سطح روستاهای مورد مطالعه با روش نمونه‌گیری (کوکران) ۲۳۳ خانوار روستایی انتخاب و به روش نمونه‌گیری تصادفی مورد پرسشگری قرار گرفتند. یافته‌های مطالعه بر اساس نتایج به دست آمده از آزمون‌های همبستگی تیپ پیرسون نشان می‌دهد که ارتباط معنی‌دار و نسبتاً قوی با ضریب ۰/۴۷۷ بین عوامل ساختاری- نهادی مؤثر بر مشارکت و فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی وجود دارد، به نحوی که عوامل ساختاری- نهادی مؤثر بر مشارکت حدود ۲۵ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌نماید و در بین عوامل ساختاری- نهادی، متغیر نقش تشکل‌های مردم نهاد در مشارکت آفرینی به میزان ۲۵/۶ درصد بر روند اجرای طرح هادی تأثیرگذار بوده است. در توزیع فضایی رابطه بین عوامل ساختاری- نهادی مؤثر بر مشارکت و روند اجرای طرح‌های هادی در شش روستا، همبستگی مستقیم و نسبتاً کاملی وجود دارد.

واژه های کلیدی: دولت، رسانه ارتباط جمعی، تشکل مردم نهاد، مشارکت روستاییان، طرح هادی.

^۱. نویسنده مسئول: anabestani@um.ac.ir ، ۰۹۱۵۵۷۱۹۰۱۶

بیان مسأله:

عمران روستایی با رویکرد مشارکتی، نقش زیربنایی و بنیادی در توسعه همه‌جانبه در جوامع روستایی داشته است. این نقش با فراهم کردن تسهیلات عمومی مانند تأمین آب آشامیدنی، حمام و مدرسه برای بهبود وضعیت زندگی روستاییان و با مشارکت آنان می‌تواند قابل تحقق باشد. اما نتایج سال‌ها تجربه نظام تمرکزگرا، بدون توجه به مشارکت مردمی در ایران، بیانگر هدر رفتن سرمایه‌های ملی اعم از مادی و معنوی و نارضایتی روستاییان از دولت و فعالیت‌های عمرانی بوده است (قاسمی، ۱۳۸۴: ۸۰). عرصه‌های روستایی در ایران به عنوان یک واقعیت مکانی-فضایی، برآیندی از تعامل مؤلفه‌های متفاوت اکولوژیکی، اجتماعی-فرهنگی، سیاسی و کالبدی است (ازکیا و همکاران، ۱۳۸۳: ۴۷) و طرح هادی روستایی، راهنمای مصوبی برای هدایت عملیات سازندگی و آبادانی در روستاها، با آگاهی از وضعیت فرهنگی، اقتصاد و اجتماعی آن است (شهبازی، ۱۳۸۹: ۲۲۵). با توجه به این که سازمان‌های مردم نهاد از عمده‌ترین ابزار توسعه در هر جامعه‌ای محسوب می‌شوند (جعفرزاده پور، ۱۳۸۸: ۳۰۹) و مشارکت، بدون شک عامل اساسی در ایجاد فعالیت‌های پایدار اقتصادی در هر جامعه‌ای است، بنابراین، نقش سازمان‌های مردم نهاد باید با عوامل و استراتژی‌های توسعه در شرایط محیطی هر جامعه‌ای انطباق داشته باشد (Ranjan, 2008: 17). گولین^۱ معتقد است که توسعه در ابتدا به سازمان‌های مشارکتی و ساختارهای نهادی توسعه که ظرفیت و توانایی مردم را در کنترل زندگی و اداره مشکلات جامعه افزایش می‌دهند، ارتباط پیدا می‌کند (Kenny, 2005: 5). نهادهای مدنی، تشکل‌های مردمی و غیر دولتی هستند که در حد فاصل توده‌های مردم با دولت بوجود می‌آیند و بخشی از مردم را برای دستیابی به هدفی مشخص در یکی از حوزه‌های اجتماعی، سازماندهی می‌کنند (منظور و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۵۲).

شرایط جامعه ایران و مسائل و مشکلات مختلف که اغلب ناشی از برنامه‌های نامتوازن توسعه می‌باشد، مشارکت مردم و پیگیری خواسته‌ها و اجرای برنامه‌ها از طریق تشکل‌های غیر دولتی را ایجاد می‌کند. سازمان‌های غیردولتی متشکل از نیروهای داوطلب می‌باشند و در پیگیری امور فراموش شده و دستیابی به توسعه پایدار نقش مهمی می‌توانند ایفا کنند (قناعی راد و همکاران، ۱۳۸۴: ۹۹). ولی در تشکیل چنین تشکل‌هایی و درگیر ساختن مردم در امورات مربوط به آنها موانع جدی وجود دارد. مهم‌ترین چالش فراروی نهادهای مردمی از این منظر این است که، دولت صاحب حق انحصاری در اعمال قدرت و حاکمیت است (مسعودنیا، ۱۳۸۴: ۱۳۱). پژوهش حاضر درصدد است تا عوامل ساختاری- نهادی مانند نگرش دولت نسبت به مشارکت، نقش رسانه‌ها در مشارکت‌آفرینی، نقش تشکل‌های مردم نهاد و غیره که بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی تأثیر دارند را مورد کنکاش قرار دهد. در کنار آن، توزیع فضایی ارتباط بین این دو متغیر را در سطح محدوده‌ی مورد مطالعه مورد ارزیابی قرار می‌گیرد تا بتوان از نتایج آن به عنوان پایه‌ای برای بررسی‌های بیشتر، برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری در حوزه‌های روستایی و به ویژه ناحیه‌ی مورد مطالعه یعنی روستاهای شهرستان خواف استفاده نمود. نتایج حاصل از این پژوهش، می‌تواند در جهت ارتقای سطح مشارکت مردم به ویژه در فرایند اجرای طرح هادی، شیوه‌های جلب مشارکت و توانمند سازی مردم در جهت مشارکت، مفید باشد. از این رو سؤال اصلی در تحقیق حاضر این است که عوامل ساختاری- نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان به چه میزان در فرایند اجرای طرح‌های هادی در روستاها تأثیر داشته است؟ و فرضیه‌ی زیر برای پاسخ‌گویی به سؤال تحقیق طراحی شده است: «عوامل ساختاری- نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان بر فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی اثرگذار بوده است».

پیشینه تحقیق:

در زمینه بررسی مشارکت مردم در فرایند توسعه روستایی و عوامل مؤثر بر آن در سطح روستاهای کشور ما تحقیقات متعددی صورت پذیرفته ولی کمتر به مقوله عوامل ساختاری مؤثر بر مشارکت و ارتباط آن با فرایند اجرای طرح هادی در سطح سکونتگاه‌های روستایی اشاره شده است. از آن جمله:

^۱. Gullin

محمودیان (۱۳۷۱)، عفتی (۱۳۷۱)، کوثری (۱۳۷۴) و حسن‌نژاد و همکاران (۱۳۹۰) متغیرهای انگیزش، آگاهی اجتماعی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، انسجام اجتماعی، اعتماد به مجریان طرح‌ها، موقعیت اجتماعی - اقتصادی روستا، اختلافات محلی، وابستگی به دولت بر مشارکت روستاییان را در طرح‌ها مؤثر می‌دانند. لقای و همکاران (۱۳۸۶) مشارکت را شامل دخالت دادن مردم در فرایند تصمیم‌گیری و اجرای طرح‌های توسعه روستایی و سهیم نمودن آن‌ها از منافع و مداخله آن‌ها در ارزیابی این طرح‌ها تعریف می‌نمایند. رضایی و همکاران (۱۳۹۱) و شریفی و همکاران (۱۳۸۹) معتقدند که بین میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری با سطح تحصیلات، میزان رضایت‌مندی، میزان انسجام اجتماعی، میزان انگیزه پیشرفت، عضویت در نهادهای عمومی روستا، میزان مالکیت باغ و زمین کشاورزی، میزان درآمد و غیره ارتباط معناداری وجود دارد. در حوزه منابع خارجی نیز: استالکر^۱ (۲۰۰۵)، کلیمیر^۲ (۲۰۰۰) و جونز^۳ (۱۹۹۸) معتقدند که مشارکت‌های نقدی از سوی مصرف‌کنندگان و انجام طرح‌های کوچکتر سبب بهبود عملکرد آن‌ها خواهد بود، به نحوی که رویکرد مشارکتی سازمان‌های مردم‌نهاد، قادر به مدیریت طرح‌های کوچک روستایی می‌گردد. نومل^۴ و همکاران (۲۰۰۸) بعد از طبقه‌بندی جامعه به چهار گروه معتقدند که گروه با سرمایه اجتماعی بالا از سطح سلامت بالاتری برخوردار است. دانیال لرنر^۵ در مطالعات خود در شش کشور خاورمیانه (مصر، لبنان، سوریه، اردن، ترکیه و ایران) به ارتباط مشارکت با متغیرهای اجتماعی، یعنی محل سکونت شهر یا روستا، میزان تحصیلات، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، سن، مذهب، استفاده از رسانه‌هایی برده و بدین نتیجه رسیده است که جامعه مشارکتی، پس از طی مراحل متواتر و منظم شهرنشینی، گسترش سواد، دسترسی به رسانه‌های جمعی و با مشارکت سیاسی - اجتماعی، نمود عینی پیدا می‌کند (قاسمی، ۱۳۸۴: ۸۲).

از زمان اجرای طرح‌های هادی در ایران بیش از دو دهه می‌گذرد و در ارتباط با ارزیابی اثرات اجرای آن، بررسی‌هایی صورت گرفته است، از جمله: وثوقی (۱۳۶۷)، رهنما (۱۳۷۴) و شارع‌پور (۱۳۷۲) معتقدند که به دلیل عدم شناسایی نیازهای روستاییان توسط طرح‌های هادی، طولانی شدن مدت اجرا، محدود شدن مشارکت مردم به کمک مالی و ناهماهنگی بین افراد دست‌اندر کار طرح در هنگام اجرای طرح‌های هادی در سکونتگاه‌های روستایی پیامدهایی مانند رضایت نسبی پایین روستاییان از اجرای طرح، عدم موفقیت در کنترل مهاجرت‌ها به خاطر ناتمام ماندن طرح و غیره را در پی داشته است. غیور مداح (۱۳۸۵)، موسوی قهدریجانی (۱۳۸۳) و عظیمی و جمشیدیان (۱۳۸۴) نشان داده‌اند که نقش طرح‌های هادی در عرصه‌ی امکانات و عدم موفقیت در کنترل مهاجرت قابل توجه نبوده و مشارکت روستاییان در ابعاد گوناگون اجرای طرح بهسازی ضعیف و در ابعاد تصمیم‌گیری و مشارکت مالی ضعیف‌تر بوده است. مطالعات مظفر و همکاران (۱۳۸۷) و مطیعی لنگرودی و یاری (۱۳۸۹) بیانگر این است که طرح‌های هادی در عمل به سمت نوعی یکسان‌سازی فضایی، بدون توجه به تنوع بارز طبیعی موجود در گستره سرزمین حرکت می‌کند. مروری گذرا بر پژوهش‌های داخلی و خارجی انجام شده در بین عوامل ساختاری - نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی، نقش تشکل‌های مردم‌نهاد بیشتر اثرگذار بوده است. البته تحقیقات انجام شده همواره متغیرهای مربوط را در ارتباط با مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی مانند آبخیزداری، ترسیب کربن، فعالیت‌های کشاورزی و غیره مورد بررسی قرار داده‌اند، در حالی که پژوهش حاضر با نگاهی به تحقیقات پیشین، سعی دارد با رویکردی جدید ارتباط عوامل ساختاری - نهادی مؤثر بر مشارکت و پاسخ آنان را با مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی در محدوده‌ی مورد مطالعه، مورد ارزیابی و سنجش قرار دهد.

مبانی نظری:

دولت و مشارکت: به طور کلی می‌توان مشارکت را به معنای شرکت فعالانه داشتن در یک گروه خاص در نظر گرفت که در نهایت به فعالیت اجتماعی خاصی می‌انجامد و به صورت همبازی، همبستگی، انطباق، پذیرش، اختیار و شیفتگی تجلی پیدا می‌کند (بیرو، ۱۳۷۰: ۲۵). مشارکت به عنوان فرایند دخالت کردن مردم به منظور تأثیرگذاری آن‌ها بر نتایج و دستاوردهای

1. Stalker
2. Kleemeier
3. Tewdwr-Jones
4. Nummela
5. Daniel Lerner

طرح‌ها و برنامه‌های مختلف در نظر گرفته شده است (CIS, 2003: 12). که به طور معمول در سه سطح مشارکت در تدوین و طراحی برنامه‌ها، مشارکت در اجرا و پیاده‌سازی برنامه‌ها و در نهایت مشارکت در ارزشیابی و بررسی نتایج و پیامدهای حاصل از اجرای کل برنامه یا طرح خاص مورد توجه قرار می‌گیرد (Stefano, 2010: 1333). بنیادی‌ترین اندیشه زیرساخت مشارکت، پذیرش اصل برابری مردم است و هدف از آن، همفکری، همکاری و تشریک مساعی افراد در جهت بهبود کمیت و کیفیت زندگی در تمامی زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی است. (عنبری و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۳۲).

جامعه مدنی از روابط مؤثر، فعال، سازمان یافته و دوطرفه افراد و گروه‌های اجتماعی پدید می‌آید و مدنیت از استقرار نهادهای اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی که از ویژگی‌های پایداری، پاسخ به نیازها، علایق و آینده‌نگری برخوردارند، بوجود می‌آید. مفهوم جامعه مدنی محل تلاقی این دو مفهوم است (محمدی، ۱۳۷۶: ۷). شکل‌گیری تشکل‌ها و مشارکت مردم در جامعه مدنی و موفقیت آنها به رابطه دولت و جامعه در چگونگی توزیع قدرت بستگی دارد. هابز^۱ چهار موج سراسری در این رابطه ارائه داده است: در موج اول دولت بورژوازی - یعنی شروط نهادینه شدن پول و قدرت - را مشخص می‌کند. موج دوم به معنی تنظیم اقتدار بر مبنای قانون اساسی بر وجهی است که تا آن زمان محدود و تنها مقید به شکل قضایی و وسایل بروکراتیک بود. در این شکل، افراد بعنوان شهروند در برابر حاکم دارای حقوق مدنی هستند. قدرت (موج سوم) دولت مبتنی بر قانون اساسی دموکراتیک شد، همه‌ی افراد به عنوان شهروندان یک کشور دارای حق مشارکت سیاسی شدند. موج چهارم، پیشرفت به سمت دولت دموکراتیک که آن را می‌توان با نهادینه کردن قانونی رابطه قدرت، درک کرد (مک کارتی، ۱۳۸۴: ۲۸۶-۲۸۲). در طول تاریخ سیاسی ایران، تمرکز قدرت نزد دولت مرکزی سبب گردیده تا موضوع مشارکت اکثراً از طریق ساز و کارهای دولتی دنبال شود، لذا بدیهی است که تشکیل نهادهای مردمی مهم‌ترین چالش فراروی قدرت‌های سنتی بوده است. مشارکتی که در چهارچوب جامعه مدنی مد نظر است مشارکت توده‌ای نیست بلکه مشارکت سازمان یافته در زمینه‌های مختلف اعم از قضایی (دفاع از حقوق شهروندی) اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است که به عنوان رابط مردم و دولت و یا با قدرت‌های فراتر از قدرت مردم عمل می‌کنند. در جامعه مدنی این امر توسط سازمانهای غیر دولتی (NGO)^۲ و نهادهای مردمی (GRO)^۳ و دیگر تشکل‌های مردمی انجام می‌شود.

طرح هادی روستایی و مشارکت روستاییان: بر اساس آیین‌نامه نحوه بررسی و تصویب طرح‌های توسعه عمران محلی، ناحیه‌ای، منطقه‌ای و ملی و مقررات شهرسازی و معماری کشور مورخه ۱۳۷۸/۱۰/۱۲ هیأت دولت، طرح هادی روستایی عبارتست از طرحی که ضمن سامان‌دهی و اصلاح بافت موجود، میزان و مکان گسترش آبی و نحوه استفاده از زمین برای عملکردهای مختلف از قبیل مسکونی، تولیدی، تجاری، کشاورزی، تأسیسات و تجهیزات و نیازمندی‌های عمومی روستایی را حسب مورد در قالب مصوبات طرح‌های سامان‌دهی فضا و سکونتگاه‌های روستایی یا طرح‌های جامع ناحیه‌ای تعیین می‌نماید (بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۸۹: ۲۴). در بین طرح‌های توسعه‌فیزیکی، طرح‌های هادی روستایی سه ویژگی خاص داشته است که عبارتند از:

- با توجه به زمان آغاز این طرح‌ها، تهیه و اجرای آنها بیش از ۲۰ سال سابقه دارد (کمتر طرحی در کشور وجود دارد که تهیه و اجرای آن، این مدت ادامه داشته باشد).
- از آن‌جا که طرح‌های هادی در مقیاس روستا تهیه می‌شود گستره مکانی آنها زیاد است و در تمام نواحی روستایی کشور می‌توان نمونه‌هایی از آنها را یافت.
- طرح‌های هادی محلی‌ترین و موردی‌ترین طرح‌هاست که مستقیماً با روستاها و اجتماع روستایی ارتباط دارد (رضوانی، ۱۳۹۰: ۱۶۷).

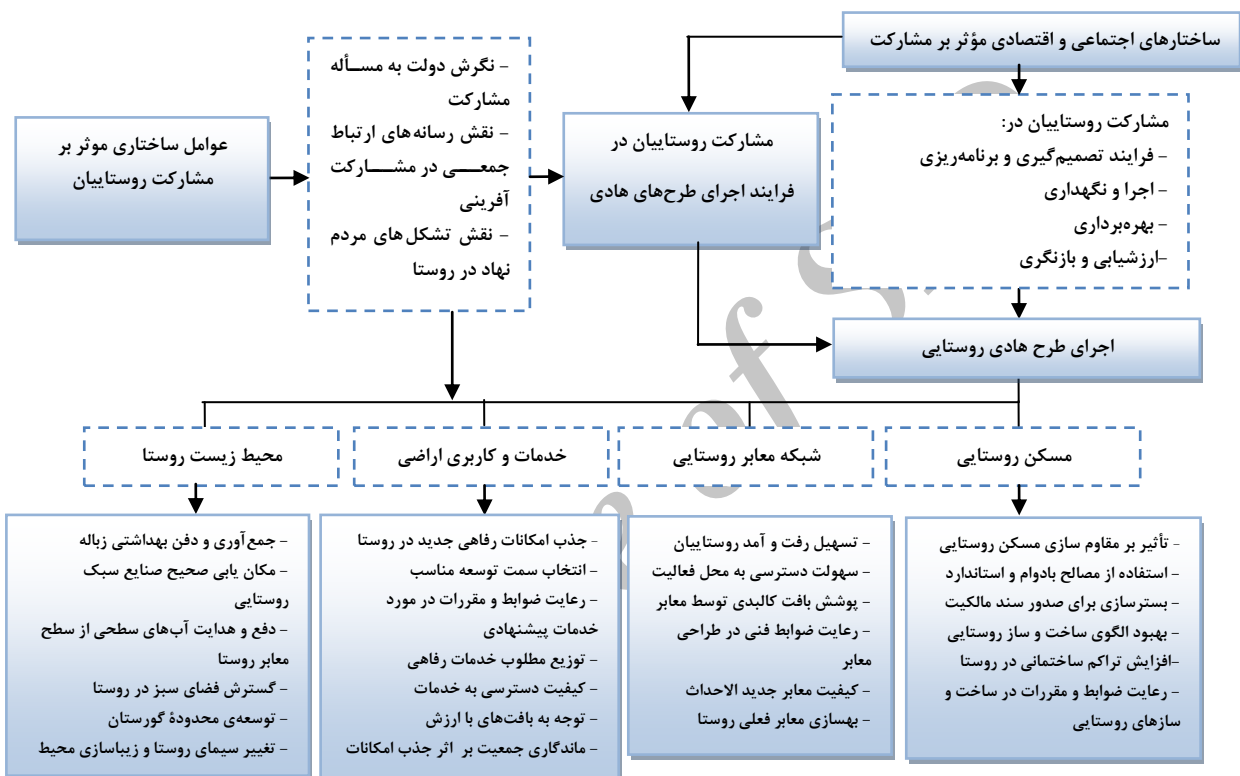
پس از چندین دهه برنامه‌ریزی و به کارگیری راهبردهای مختلف در کشورهای جهان سوم برای رسیدن به توسعه مطلوب، برنامه‌ریزان به این نتیجه رسیدند که مشارکت افراد محلی در طرح‌ها سبب کاهش هزینه‌ها در گردآوری اطلاعات، تعیین

¹. Habz

². Non Government Organization

³. Grass Roots Organization

راهکارهای واقعی‌تر، تدوین قوانین اثربخش‌تر، هماهنگی و انسجام بیشتر افراد جامعه روستایی و اعمال بهتر قوانین می‌شود (کریمی‌زاده و همکاران، ۱۳۸۷: ۴۴). هم‌چنین مدیریت مشارکتی به دلیل فراهم آوردن فرصت‌های برای اشتراک مساعی روستاییان در تصمیمات و امور کاربری منابع سبب حصول و برقراری دموکراسی می‌شود (Özerol & Newig, 2008: 644). البته ذکر این نکته نیز ضروری است که مفهوم مشارکت مردم تنها در بعد اجتماعی و گرفتن اطلاعات نیست، بلکه مشارکت بایستی به مفهوم واقعی کلمه در تمامی ابعاد و جنبه‌های یک مسأله و به صورت یکپارچه و همه‌جانبه صورت گیرد تا تأثیر گذار باشد (رکن‌الدین‌افتخاری و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۳). طرح‌های هادی در ایران متأثر از دیدگاه کارکردگرایی با محوریت قرار دادن تحولات کالبدی در روستاها سعی در دگرگون ساختن کالبد روستاها و دستیابی به توسعه روستایی هستند (مظفر و همکاران، ۱۳۸۷: ۱۲). نمودار شماره ۱ نشان دهنده چارچوب فکری پژوهش می‌باشد.

نمودار ۱- چارچوب مفهومی پژوهش - (منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱)

روش تحقیق:

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش، از نوع توصیفی-همبستگی است که با بهره‌گیری از روش پیمایشی و با استفاده از ابزار پرسشنامه انجام شده است. شهرستان خواف دارای ۸۶ روستای دارای سکنه با جمعیت ۶۵۴۹۴ نفر است که از این تعداد ۶۳ روستا دارای طرح هادی مصوب و در ۲۱ روستا طرح اجرا شده است. بنابراین جامعه آماری تحقیق شامل روستاهای دارای طرح هادی بوده که براساس فرمول NO با ضریب دقت ۰/۲ تعداد ۱۰ روستا انتخاب شد که از زمان شروع اجرای طرح در آن‌ها کمتر از ۱۰ سال گذشته است و تعداد خانوار ساکن در این روستاها برابر ۵۵۰۴ خانوار می‌باشد. شایان ذکر است که اجرای طرح‌های هادی در یک دوره زمانی ۱۰ ساله انجام می‌پذیرد و معطوف به یک مقطع زمانی خاص نیست. جهت برآورد حجم نمونه در سطح خانوارهای روستایی از روش نمونه‌گیری کوکران با سطح اطمینان ۰/۹۵ و احتمال خطای ۰/۰۳ استفاده شده است. بر این اساس برای بررسی تأثیر عوامل ساختاری- نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح هادی در روستاها، تعداد ۲۳۳ نفر (سرپرست خانوار) از روستاییان بنابر سهم جمعیت هر روستا از کل انتخاب و به صورت نمونه‌گیری تصادفی ساده، در هر روستا مورد پرسشگری قرار گرفته‌اند. پس از جمع‌آوری اطلاعات و

در این تحقیق تعداد ۱۰ روستای مورد مطالعه در سال ۱۳۹۰ جمعیتی بالغ بر ۲۳۷۷۷ نفر را در قالب ۵۵۰۴ خانوار در خود جای داده‌اند که از نظر حجم جمعیت در رده روستاهای پرجمعیت شهرستان خواف محسوب می‌شوند. (جدول شماره ۲).

جدول ۲- ویژگی‌های جمعیتی روستاهای مورد مطالعه در سال ۱۳۹۰

روستا	مطالعات اولیه طرح	سال اجرای طرح	جمعیت ۱۳۹۰	خانوار	خانوار نمونه
برآباد	۱۳۷۹	۱۳۸۴	۴۰۹۷	۱۰۰۵	۴۲
سده	۱۳۸۱	۱۳۸۳	۳۹۱۶	۱۰۱۴	۴۰
زوزن	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۲۵۸۵	۶۲۶	۲۶
مهرآباد	۱۳۸۱	۱۳۸۴	۲۳۹۹	۵۲۴	۲۲
چمن‌آباد- ولی‌آباد	۱۳۷۳	۱۳۷۴	۲۸۶۷	۷۴۹	۳۲
خرگرد	۱۳۷۵	۱۳۷۹	۱۴۶۳	۳۶۱	۱۸
چاه زول	۱۳۸۲	۱۳۸۳	۱۰۰۳	۲۵۷	۱۱
تیزآب	۱۳۸۲	۱۳۸۵	۱۰۴۵	۲۶۶	۱۳
سیجانوند	۱۳۸۲	۱۳۸۵	۱۱۸۰	۳۱۰	۱۱
رزآب	۱۳۸۲	۱۳۸۶	۱۸۳۲	۳۹۲	۱۸
جمع	-	-	۲۳۷۷۷	۵۵۰۴	۲۳۳

منبع: مرکز آمار ایران، ۱۳۹۰ و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی خراسان رضوی، ۱۳۹۱

بحث و یافته‌های تحقیق:

عوامل ساختاری-نهادی مؤثر بر میزان مشارکت در نواحی روستایی از دیدگاه روستاییان:

برای سنجش تأثیرات عوامل ساختاری-نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان در منطقه مورد مطالعه، از شاخص‌هایی چون نگرش دولت به مسأله مشارکت، نقش رسانه‌های ارتباط جمعی در مشارکت آفرینی روستاییان و نقش تشکلهای مردم نهاد در بستر مشارکت در روستاها استفاده شد. بر اساس آزمون کای اسکوتر تیپ پیرسون ضریب معنی‌داری برای گویه‌های مربوط به متغیر عوامل ساختاری مؤثر بر مشارکت روستاییان در سطح ۹۹٪ ارزیابی شده است. بدین ترتیب یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که میزان اطلاع مردم از مزایای نهادهای مشارکتی در روستا، میزان اطلاع مسئولان (روستا یا کشور) از خواسته‌های روستاییان، میزان تلاش دولت جهت مشارکت روستاییان در فعالیتهای اجتماعی، اقتصادی در سطح روستا و میزان توجه مسئولان به پیشنهادات افراد معمولی در روستا از دیدگاه روستاییان در سطح کم تا متوسط ارزیابی شده است. بنابراین، ۸۱/۵ درصد پاسخ‌گویان معتقدند بوده‌اند که دولت به مسأله مشارکت مردم به ویژه در جامعه روستایی یا اصلاً اعتقادی ندارد و یا این که تلاش بسیار ضعیفی در این زمینه به عمل می‌آورد (جدول شماره ۳).

جدول ۳- ارزیابی نگرش دولت به مسأله مشارکت از دیدگاه روستاییان (درصد)

معرفها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکوتر ^۱
میزان اطلاع مردم از مزایای نهادهای مشارکتی در روستا	۹/۶	۴۰/۲	۳۶/۲	۱۰/۵	۳/۵	۲/۵۸	۰/۰۰۰
میزان اطلاع مسئولان (روستا یا کشور) از خواسته‌های روستاییان	۲۰/۹	۳۰/۹	۳۰/۴	۱۰/۹	۷	۲/۵۲	۰/۰۰۰
میزان تلاش دولت جهت مشارکت روستاییان در فعالیتهای اجتماعی، اقتصادی در سطح روستا	۱۰	۳۰/۶	۳۰/۶	۲۳/۶	۵/۲	۲/۸۳	۰/۰۰۰
میزان توجه مسئولان به پیشنهادات افراد معمولی در روستا	۲۰/۴	۳۷/۸	۲۷/۸	۱۰/۴	۳/۵	۲/۳۹	۰/۰۰۰
جمع	۱۵/۳	۳۴/۹	۳۱/۳	۱۳/۸	۴/۸	۲/۵۸	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحلیلی پژوهش، ۱۳۹۱

^۱ - آزمون سطح معناداری کای اسکوتر پیرسون برای اطلاع از معناداری فراوانی مورد انتظار داده‌ها نسبت به فراوانی موجود داده در هر گویه می‌باشد. و در صورتی از ۰/۰۵ بیشتر باشد گویه‌ی مورد نظر از اعتبار کافی برای تبیین نتایج تحقیق برخوردار نمی‌باشد.

بر اساس داده‌های جدول شماره ۴ میانگین پاسخ روستاییان به گویه‌های مربوط به میزان نقش رسانه‌های ارتباط جمعی در مشارکت آفرینی، نشان دهنده ارزیابی متوسط آنان در رابطه با میزان ارتباط محتوای کتابهای درسی دانش آموزان با مسأله مشارکت، میزان استفاده از شیوه‌های تدریس جدید (گروهی - مشارکتی) و مشارکت دادن دانش آموزان در تدریس توسط معلمان در مدارس، میزان تأثیر محتوای برنامه‌های تلویزیون و سایر رسانه‌ها در میزان مشارکت افراد و میزان تأثیر دسترسی به اینترنت بر بالا بردن مشارکت روستاییان در بین پاسخگویان است. این مورد با نتیجه پاسخگویی ۳۶/۹ درصد افراد در این تحقیق تبیین می‌گردد و در مجموع ۶۹/۳ درصد افراد معتقدند که رسانه‌های ارتباط جمعی نقشی کمتر از حد متوسط را در رابطه با مشارکت آفرینی در جوامع روستایی ایفا نموده‌اند.

جدول ۴- ارزیابی نقش رسانه‌های ارتباط جمعی در مشارکت آفرینی از دیدگاه روستاییان (درصد)

معرفها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکوتر
میزان ارتباط محتوای کتابهای درسی دانش آموزان با مسأله مشارکت	۰/۴	۲۵/۱	۴۵/۷	۲۱/۵	۷/۲	۳/۱	۰/۰۰۰
میزان استفاده از شیوه‌های تدریس جدید (گروهی - مشارکتی) و مشارکت دادن دانش آموزان در تدریس توسط معلمان در مدارس	۹/۵	۲۰	۴۰/۹	۲۴/۵	۵	۲/۹۵	۰/۰۰۰
میزان تأثیر محتوای برنامه‌های تلویزیون و سایر رسانه‌ها در مشارکت افراد	۶/۲	۱۱/۵	۳۸/۱	۳۵/۴	۸/۸	۳/۲۹	۰/۰۰۰
میزان دسترسی افراد به خدمات اینترنت در روستا	۳۳/۶	۲۱	۲۶/۶	۱۱/۸	۷	۲/۲۳	۰/۰۰۰
میزان تأثیر دسترسی به اینترنت بر بالا بردن مشارکت روستاییان	۱۳/۲	۲۱/۱	۳۳/۲	۲۳/۲	۹/۵	۲/۹۵	۰/۰۰۰
جمع	۱۲/۷	۱۹/۷	۳۶/۹	۲۳/۳	۷/۴	۲/۸۹	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.

یافته‌های تحقیق بر اساس جدول شماره ۵ بیانگر این مطلب است که روستاییان در ارزیابی نقش تشکلهای مردم نهاد در مشارکت آفرینی در محیط‌های روستایی به میزان دسترسی به تشکلهای سازمان‌های مردم نهاد برای مشارکت، میزان حضور سازمانها و نهادهای رسمی و غیررسمی (مثل شورا، دهیاری، بسیج و ...) و میزان مشارکت روستاییان در جلسات شورا و یا سایر نهاد های مدنی پاسخ متوسطی داده‌اند و در مقابل معتقدند که میزان دوره‌های آموزشی و ترویجی برگزار شده در روستا کم بوده است. این متغیر با پاسخگویی ۳۴/۸ درصد افراد تبیین و در کل ۷۳/۹ درصد افراد معتقدند که نقش تشکلهای مردم نهاد در مشارکت کمتر از سطح متوسط بوده است.

جدول ۵- ارزیابی نقش تشکلهای مردم نهاد در مشارکت آفرینی از دیدگاه روستاییان (درصد)

معرفها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکوتر
میزان دسترسی به تشکلهای سازمان‌های مردم نهاد برای مشارکت در روستا	۱۳/۵	۳۲/۸	۳۶/۷	۱۴/۴	۲/۶	۲/۶	۰/۰۰۰
میزان حضور سازمانها و نهادهای رسمی و غیررسمی (مثل شورا، دهیاری، بسیج و ...) در روستا	۲/۶	۱۶	۳۶/۸	۳۱/۲	۱۳/۴	۳/۳۷	۰/۰۰۰
میزان دوره‌های آموزشی و ترویجی برگزار شده در روستا	۱۲/۲	۴۳/۲	۲۷/۹	۱۲/۷	۳/۹	۲/۵۳	۰/۰۰۰
میزان مشارکت روستاییان در جلسات شورا و یا سایر نهاد های مدنی	۱۰/۴	۲۵/۷	۳۷/۸	۱۸/۷	۷/۴	۲/۸۷	۰/۰۰۰
جمع	۹/۷	۲۹/۴	۳۴/۸	۱۹/۳	۶/۹	۲/۸۴	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.

فرایند اجرای طرح هادی روستایی:

اجرای طرح هادی در روستاها تلاشی است برای توسعه آن‌ها که بر اساس مصوبات طرح هادی و در صورت اجرای گام به گام آن روستاها می‌توانند از انزوا خارج شده و به صورت یک عضو فعال تولیدی در اقتصاد کشور نقش داشته باشند

(شمس‌الدینی، ۱۳۸۷: ۳۹). برای تبیین فرایند اجرای طرح هادی روستایی از چهار زیر متغیر مسکن روستایی، شبکه معابر روستایی، توزیع خدمات و کاربری اراضی و محیط زیست روستا کمک گرفته شد که هر کدام از این شاخص‌ها به کمک گویه‌هایی تعریف شده است و نتایج آن در جدول شماره ۶ ارائه گردیده است. در بین چهار زیر متغیر (شاخص) اجرای طرح هادی از نظر روستاییان، متغیر شبکه معابر روستایی بیشترین میزان موفقیت را در بعد اجرای طرح با میانگین ۳/۴۴ در محیط روستایی داشته است و در طرف مقابل توزیع خدمات و کاربری اراضی با میانگین ۳/۲۸ توفیق کمتری در مقایسه با سایر عوامل داشته است. بر اساس آزمون کای اسکور تیپ پی‌رسون ضریب معنی‌داری برای گویه‌های مربوط به متغیر فرایند اجرای طرح روستایی در سطح ۹۹٪ ارزیابی شده است.

جدول ۶- میزان توفیق در فرایند اجرای طرح هادی روستاییان از نگاه روستاییان

کای اسکور	میانگین وزنی	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	اصلاً	تعداد گویه‌ها	شاخص‌ها
۰/۰۰۰	۳/۳۹	۱۲/۹	۳۳/۷	۳۴/۶	۱۲/۶	۴/۲	۶	مسکن روستایی
۰/۰۰۰	۳/۴۴	۱۲/۱	۳۷/۶	۳۴/۲	۱۳/۸	۲/۲	۶	شبکه معابر روستایی
۰/۰۰۰	۳/۲۸	۱۱	۳۳/۱	۳۴	۱۷/۳	۴/۶	۷	توزیع خدمات و کاربری اراضی
۰/۰۰۰	۳/۴۳	۱۶/۲	۳۱/۸	۳۳/۱	۱۵	۳/۹	۶	محیط زیست روستا
۰/۰۰۰	۳/۳۹	۱۳/۶	۳۴	۳۴	۱۴/۷	۳/۷	۲۵	طرح هادی روستایی

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.

میزان مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح هادی روستایی:

نتایج پژوهش بر اساس جدول شماره ۷ که حاصل نظر خواهی از مدیران روستایی (شوراها و دهیاری‌ها) منطقه‌ی مورد مطالعه، در رابطه با میزان مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح هادی روستایی است، نشان می‌دهد که میزان همکاری مردم در زمینه‌ی طرح سند دار کردن املاک روستایی در بالاترین سطح خود با میانگین ۴/۳۳ بوده است که نشان‌دهنده نگاه مردم به انتفاعی است که از این رهگذر نصیب آنان می‌گردد. در مقابل، میزان آشنایی روستاییان با طرح هادی، اهداف و روند اجرای آن در پایین‌ترین سطح، یعنی ۳ قرار دارد، که بیانگر اطلاع رسانی بسیار ضعیف در رابطه با طرح‌های هادی، اهداف و روند اجرای آن به جامعه روستایی از سوی سازمان‌های متولی به ویژه بنیاد مسکن انقلاب اسلامی می‌باشد.

جدول ۷- بررسی میزان مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی

ردیف	معرف‌ها	اصلاً	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	میانگین وزنی	کای اسکور
۱	میزان مشارکت و استقبال از طرح	۰	۰	۵۰	۳۰	۲۰	۳/۷	۰/۰۰۰
۲	مشکلات اجرای طرح هادی	۲۸/۶	۱۴/۲	۰	۲۸/۶	۲۸/۶	۳/۱۴	۰/۰۰۰
۳	روند اطلاع رسانی به مردم روستا	۱۰	۱۰	۱۰	۵۰	۲۰	۳/۶	۰/۰۰۰
۴	همکاری مردم در عملیات صدور سند	۰	۰	۰	۶۶/۷	۳۳/۳	۴/۳۳	۰/۰۰۰
۵	همکاری گروه‌های محلی در طرح	۰	۰	۲۰	۴۰	۴۰	۳/۵۶	۰/۰۰۰
۶	میزان آگاهی روستاییان از روند طرح	۰	۳۰	۵۰	۱۰	۱۰	۳	۰/۰۰۰
۷	میزان آشنایی با بنیاد مسکن	۰	۱۰	۴۰	۴۰	۱۰	۳/۵	۰/۰۰۰
۰/۰۰۰	مشارکت روستاییان در اجرای طرح هادی	۵/۵	۹/۲	۲۴/۳	۳۷/۹	۲۳/۱	۳/۶۲	۰/۰۰۰

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱.

تحلیل فضایی ارتباط بین عوامل ساختاری- نهادی مؤثر بر مشارکت و اجرای طرح هادی روستایی:

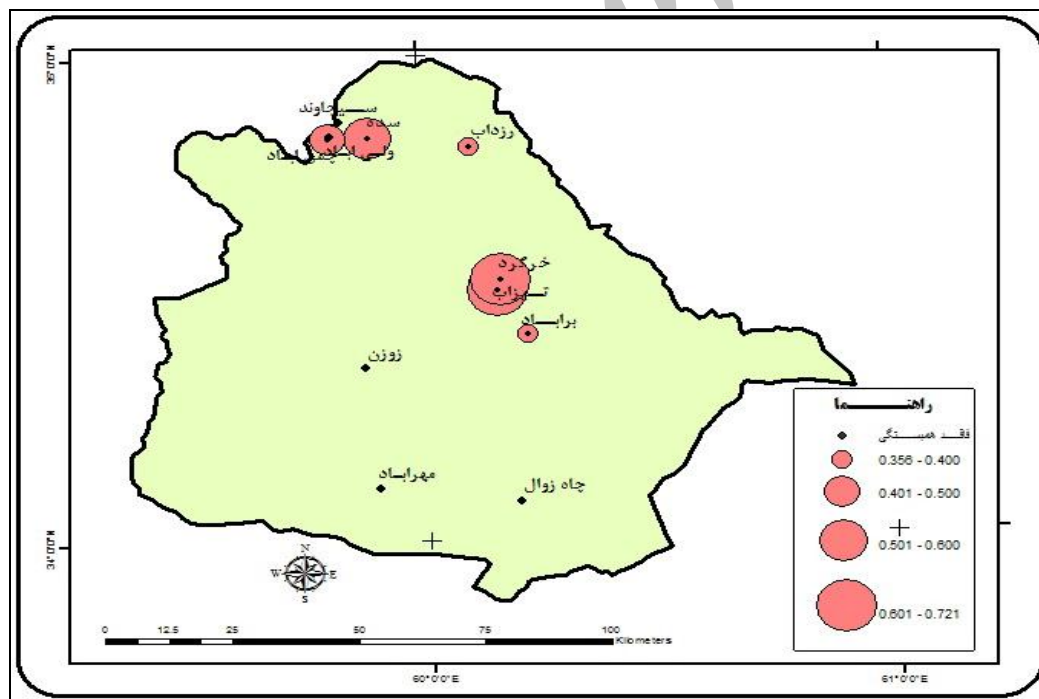
بین عوامل ساختاری- نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان و فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی رابطه همبستگی مستقیم و نسبتاً ضعیفی با مقدار ۰/۴۷۷ در سطح معناداری ۹۹ درصد مشاهده می‌شود و بیانگر تأثیر قابل ملاحظه متغیر مستقل بر

متغیر وابسته می‌باشد. بین عوامل ساختاری مؤثر بر مشارکت روستاییان و مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های هادی روستایی همبستگی مستقیمی با ضریب $0/186$ در سطح معناداری 99 درصد برقرار است و از سوی دیگر بین مشارکت روستاییان و فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی همبستگی مستقیم و نسبتاً ضعیفی با ضریب $0/16$ در سطح معناداری 90 درصد برقرار است. (جدول شماره ۸). (شکل شماره ۲).

جدول ۸- بررسی ارتباط بین عوامل ساختاری- نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان و اجرای طرح هادی

نام روستا	مقدار ضریب همبستگی	مقدار احتمال آزمون	نتیجه آزمون	تحلیل
سده	$0/594$	$0/000$	رد فرضیه صفرآزمون	ارتباط معنی دار است
چمن‌آباد	$0/497$	$0/006$	رد فرضیه صفرآزمون	ارتباط معنی دار است
رزدآب	$0/396$	$0/081$	رد فرضیه صفرآزمون	ارتباط معنی دار است
چاه‌زول	$0/341$	$0/305$	پذیرش فرضیه صفر	-
مهرآباد	$0/344$	$0/117$	پذیرش فرضیه صفر	-
تیزآب	$0/721$	$0/005$	رد فرضیه صفرآزمون	ارتباط معنی دار است
خرگرد	$0/644$	$0/004$	رد فرضیه صفرآزمون	ارتباط معنی دار است
زوزن	$-0/125$	$0/55$	پذیرش فرضیه صفر	-
سیچاوند	$0/334$	$0/315$	پذیرش فرضیه صفر	-
برآباد	$0/354$	$0/024$	رد فرضیه صفرآزمون	ارتباط معنی دار است
جمع	$0/477$	$0/000$	رد فرضیه صفرآزمون	ارتباط معنی دار است

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، 1391 .

شکل ۲- توزیع فضایی ارتباط بین عوامل ساختاری- نهادی و اجرای طرح هادی روستایی

بر اساس یافته‌های جدول شماره ۸، بین عوامل ساختاری مؤثر بر مشارکت و اجرای طرح‌های هادی در اکثر روستاهای مورد مطالعه مانند سده، چمن‌آباد- ولی‌آباد، رزدآب، تیزآب، خرگرد و برآباد ارتباط مثبت و معنی‌داری وجود دارد. همبستگی مورد اشاره در این روستاها مستقیم و در بعضی موارد نسبتاً کامل است، بدین معنا که با نقش آفرینی بیشتر عوامل ساختاری مؤثر بر مشارکت روستاییان، میزان توفیق در فرایند اجرای طرح هادی روستایی در این روستاها را افزایش می‌دهد.

بررسی تأثیر عوامل ساختاری-نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی:

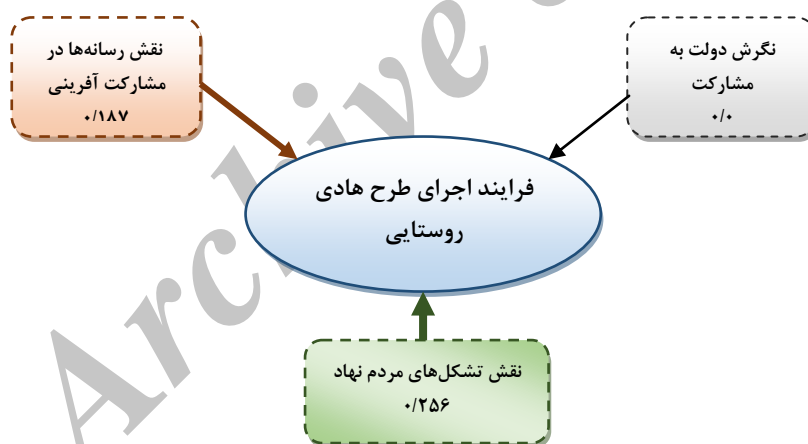
برای بررسی میزان تأثیرگذاری عوامل ساختاری-نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی از دیدگاه روستاییان از مدل رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. بر اساس مقدار ضریب تعیین ۰/۱۹۷ مشخص می‌شود که رگرسیون خطی متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته حدود ۲۰ درصد از کل تغییرات را توجیه می‌کند. در جدول ANOVA مجموع مربعات، درجه آزادی، میانگین مربعات، آماره فیشر وسطح معنی داری رگرسیون گزارش شده است. مقدار P-Value یا همان سطح معناداری برابر ۰/۰۰۰ می‌باشد که از ۰/۰۵ کوچکتر است. بنابراین فرضیه صفرآزمون مبنی بر عدم معنی داری مدل رگرسیون را با اطمینان ۹۹٪ رد می‌کنیم، بنابراین مدل رگرسیونی از لحاظ آماری معنی‌دار است.

جدول ۹- بررسی اثرگذاری عوامل ساختاری-نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح هادی

متغیرهای مستقل	ضریب متغیر	ضریب (استاندارد(بتا)	آماره t	سطح معناداری	نتیجه
مقدار ثابت *	۲/۲۳۳	-	۱۳/۸۲۷	۰/۰۰۰	در مدل معنی دار است
نگرش دولت به مشارکت	۰/۰۴۳	۰/۰۵۶	۰/۷۸۶	۰/۴۳۳	در مدل معنی دار نیست
نقش رسانه‌ها در مشارکت آفرینی	۰/۱۵۹	۰/۱۸۷	۲/۹۷۲	۰/۰۰۳	در مدل معنی دار است
نقش تشکل‌های مردم نهاد	۰/۲۰۷	۰/۲۵۶	۳/۴۰۱	۰/۰۰۱	در مدل معنی دار است

منبع: یافته‌های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱. *متغیر وابسته: اجرای طرح هادی روستایی

با توجه به نتایج جدول شماره ۹ مشاهده می‌شود که فقط برای متغیر نگرش دولت به مسأله مشارکت در روستاها مقدار P-Value بیشتر از ۰/۰۵ است. بنابراین، تأثیر متغیرهای نقش رسانه‌های ارتباط جمعی در مشارکت آفرینی و نقش تشکل‌های مردم نهاد در مشارکت روستاییان در مدل معنی‌دار است و در نتیجه مدل رگرسیونی به صورت زیر ارائه می‌شود:

نمودار ۲- اهمیت نسبی عوامل ساختاری-نهادی تأثیرگذار بر اجرای طرح هادی روستایی -منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۱

در ادامه با توجه به شاخص مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح هادی، روستاها به دو گروه با میزان مشارکت کم و زیاد دسته‌بندی شدند و بر این اساس ضریب تعیین در دو گروه روستا به ترتیب ۰/۲۲۴ و ۰/۲۴۷ بوده و بیانگر این است که این متغیر حدود ۲۵ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌نماید. مقدار P-Value یا همان سطح معناداری برابر ۰/۰۰۰ می‌باشد که از ۰/۰۵ کوچکتر است. بنابراین مدل رگرسیونی از لحاظ آماری معنی‌دار است. به منظور بررسی مستقل بودن باقی مانده‌ها از آماره دوربین واتسن استفاده می‌شود که اگر مقدار آن بین ۱/۵ تا ۲/۵ باشد نشان دهنده مستقل بودن باقی مانده‌ها است. که مقدار آن در گروه با مشارکت کم و زیاد به ترتیب برابر ۱/۹۶ و ۲/۱۵ است، لذا باقی مانده‌ها مستقل از یکدیگر می‌باشند.

با توجه به یافته‌های جدول ۱۰ در مدل با مشارکت کم در سطح معنی دار عرض از مبدا، نقش رسانه‌ها در مشارکت آفرینی و نقش تشکل های مردم نهاد کمتر از ۰/۰۵ بوده است، در نتیجه این متغیرها در مدل معنی دار می باشند. اما در مدل با مشارکت زیاد در سطح معنی دار عرض از مبدا، فقط نقش تشکل های مردم نهاد کمتر از ۰/۰۵ بوده و لذا این متغیر در مدل معنی دار می باشند. بنابراین در گروه روستاهای با مشارکت پایین، نقش رسانه‌های ارتباط جمعی در مشارکت آفرینی از دیدگاه روستاییان حائز اهمیت بوده است در حالی در گروه روستاهای با مشارکت زیاد، این متغیر اثرگذاری خاصی نداشته است.

جدول ۱۰- بررسی اثرگذاری عوامل ساختاری-نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان در دو گروه روستاها

گروه	متغیرهای مدل	ضریب متغیر	ضریب استاندارد(بتا)	آماره t	سطح معناداری	نتیجه
مشارکت کم	عرض از مبدا*	۲/۰۴۲	-	۸/۶۲۲	۰/۰۰۰	در مدل معنی دار است
	نگرش دولت به مشارکت	۰/۰۷۶	۰/۱۱۵	۱/۰۲۸	۰/۳۰۶	در مدل معنی دار نیست
	نقش رسانه ها در مشارکت آفرینی	۰/۲۰۸	۰/۲۷۳	۲/۹۳۸	۰/۰۰۴	در مدل معنی دار است
	نقش تشکل های مردم نهاد	۰/۱۵۵	۰/۲۱۷	۱/۹۸۸	۰/۰۴۹	در مدل معنی دار است
مشارکت زیاد	عرض از مبدا*	۲/۲۴۷	-	۱۱/۰۲۷	۰/۰۰۰	در مدل معنی دار است
	نگرش دولت به مشارکت	۰/۰۶۲	۰/۰۹۲	۰/۸۳۳	۰/۴۰۷	در مدل معنی دار نیست
	نقش رسانه ها در مشارکت آفرینی	۰/۰۹۷	۰/۱۲۳	۱/۳۰۵	۰/۱۹۵	در مدل معنی دار نیست
	نقش تشکل های مردم نهاد	۰/۲۶۵	۰/۳۵۵	۳/۰۸۰	۰/۰۰۳	در مدل معنی دار است

منبع: یافته های تحلیلی تحقیق، ۱۳۹۱. *متغیر وابسته: اجرای طرح هادی روستایی

نتیجه گیری و ارائه پیشنهادها:

بر اساس یافته‌های تحقیق، ارتباط نسبتاً قوی با ضریب ۰/۴۷۷ (ضریب همبستگی پیرسون) بین میزان عوامل ساختاری-نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان و میزان موفقیت در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی در منطقه مورد مطالعه وجود دارد. با بررسی میزان اثرگذاری عوامل ساختاری-نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان در میزان موفقیت در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی در سطح روستاهای مورد مطالعه؛ متغیر عوامل ساختاری-نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان دارای تأثیر مثبتی بر روی میزان موفقیت فرایند اجرای طرح هادی روستایی بوده است و در بین شاخص‌های آن، نقش تشکل‌های مردم نهاد با اثرگذاری ۲۵/۶ درصد بیشترین تغییرات متغیر وابسته را توجیه می‌نماید. بنابراین، نتایج تحقیق حاضر با تحقیقات پیشین در این زمینه، هم‌خوانی دارد. با توجه به میزان مشارکت روستاییان در فرایند تهیه و اجرای طرح هادی روستایی از نگاه دهیاران، پس از گروه‌بندی روستاییان به دو گروه روستاهای دارای مشارکت کم و زیاد، تفاوت معناداری در میزان اثرگذاری عوامل ساختاری-نهادی مؤثر بر مشارکت روستاییان مشاهده گردید، به نحوی که در گروه روستاهای با مشارکت پایین، دو شاخص نقش رسانه‌های ارتباط جمعی و تشکل‌های مردم نهاد بر میزان موفقیت در فرایند اجرای طرح‌های هادی اثرگذار بوده است، اما در گروه روستاهای با مشارکت زیاد فقط نقش تشکل‌های مردم نهاد معنادار بوده است، که با نتایج کلی تحقیق هم‌خوانی بیشتری دارد. در نهایت، می‌توان گفت که عوامل ساختاری-نهادی مؤثر بر مشارکت در میزان موفقیت فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی در منطقه مورد مطالعه تأثیر نسبتاً قابل توجهی داشته است و فرضیه تحقیق مورد تأیید قرار می‌گیرد. مهم‌ترین راهکارهای پیشنهادی جهت بهبود افزایش مشارکت روستاییان در فرایند اجرای طرح‌های هادی روستایی و دستیابی به توفیق بیشتر در این زمینه، عبارتند از:

➤ آگاهی اجتماعی نسبت به آثار و کارکرد نهادها و تشکل‌ها اندک است و از سوی دیگر سازمان‌های مردمی در منطقه برای الگو سازی محدود هستند. بنابراین آموزش و معرفی آثار و کارکردهای مثبت و تجربیات کشورهای مختلف و سازمانهای مردمی موفق ضرورت دارد. این امر از طریق انتشار نشریات برای روستاها توسط سازمان‌های مختلف در حیطه کارکرد خود می‌تواند در توسعه روستایی مؤثر واقع شود.

- برگزاری کارگاه‌های آموزشی، در زمینه آشنایی با فرایند تهیه، اجرا و نگهداری طرح‌های هادی روستایی و نحوه مشارکت روستاییان در آن به همراه ظرفیت سازی نهادی و قانونی در جهت تسهیل و افزایش مشارکت عمومی آنان.
- با توجه به ضعف عملکرد نهادهای موجود در منطقه همانند شوراهای دهیاری‌ها و شوراهای حل اختلاف و فقدان نهادهای تولیدی، بازرگانی و مالی، تشویق و ترغیب افراد با نفوذ و معتمد محلی در راستای رفع مشکلات و پیشبرد امور ثمر بخش خواهد بود. زیرا هر چه افراد با نفوذ در نهادهای مردمی همانند شوراهای عضویت داشته باشند، می‌توانند رابطه اعضای نهاد را هم با مردم و هم با دولت بطور مناسب برقرار سازند.
- افزایش آگاهی مردم در ارتباط با حقوق مدنی و شهروندی جهت کاهش و تهدید قدرت دولت در خصوص دخالت در امور نهادها و تشکلهای مردمی و دفاع از حقوق شهروندی در برابر جبر قدرت فرا فردی.
- بهره‌گیری از نهادهای محلی، زیرا با توجه به شناختی که از مردم و منطقه مورد مطالعه دارند، می‌توانند زمینه اجرای بهتر طرح را در منطقه ایجاد کنند و به نوعی تسهیل کننده روند توسعه در منطقه خود باشند.
- در کنار بسترسازی برای افزایش مشارکت روستاییان در مرحله اجرا و نگهداری طرح هادی روستایی، اقدامات زیر توسط نهادهای ذی‌ربط می‌تواند به عنوان تسهیل کننده عمل نماید:
  - الف/ طرح هادی پیشنهادی مورد قبول روستاییان باشد.
  - ب/ اجرای طرح هادی از جمله نیازهای اساسی اهالی روستا باشد.
  - ج/ روستاییان از نتایج مثبت اجرای طرح هادی روستایی آگاه باشند.
  - د/ مشارکت روستاییان در این مرحله نباید به مشارکت مالی آنان یا استفاده از نیروی کار آنان تفسیر شود.
  - ه/ رعایت مقررات فنی در اجرای طرح هادی روستایی الزامی است.
- و/ همکاری مردم و سازمان‌های محلی در روستا از قبیل دهیاری‌ها با مسؤولان و کارشناسان اجرای طرح هادی روستایی.

منابع و مأخذ:

۱. ازکیا، مصطفی و غلامرضا غفاری (۱۳۸۳): توسعه روستایی با تأکید بر جامعه روستایی ایران، نشر نی، چاپ اول، تهران.
۲. استانداری خراسان رضوی (۱۳۹۱): آخرین وضعیت تقسیمات کشوری شهرستان خواف، استانداری خراسان رضوی، مشهد.
۳. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی خواف (۱۳۹۱): وضعیت طرح‌های هادی روستایی در شهرستان، روابط عمومی بنیاد مسکن، خواف.
۴. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی (۱۳۸۹): دستاوردهای پژوهش و فناوری بنیاد مسکن و شرکت‌های تابعه، روابط عمومی بنیاد مسکن، تهران.
۵. بیرو، آلن (۱۳۷۰): فرهنگ علوم اجتماعی، ترجمه: باقر ساروخانی، انتشارات کیهان، چاپ اول، تهران.
۶. جعفرزاده پور، فروزنده (۱۳۸۸): کندوکاو در مسائل جوانان و مناسبات نسلی، نشر جهاد دانشگاهی، چاپ اول، تهران.
۷. حسن‌نژاد، مریم، کهنسال، محمدرضا و محمد قربانی (۱۳۹۰): «عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در گروه‌های توسعه روستایی: مطالعه موردی پروژه بین المللی ترسیب کربن در خراسان جنوبی»، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۴، شماره ۲، تهران، صص ۹۱-۷۳.
۸. رضایی، روح‌الله، ودادی، الهام و خدیجه مهردوست (۱۳۹۱): «بررسی عوامل تأثیرگذار بر مشارکت روستاییان در طرح‌های آبخیزداری حوزه آبخیز خمارک (مطالعه موردی: روستای ده جلال)»، مجله پژوهش‌های روستایی، سال ۳، شماره ۱، تهران، صص ۲۲۱-۱۹۹.
۹. رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۰): برنامه‌ریزی توسعه روستایی در ایران، نشر قومس، چاپ چهارم، تهران.

۱۰. رکن‌الدین افتخاری، عبدالرضا، پورطاهری، مهدی، صادقلو، طاهره و حمداله سجاسی‌قیداری (۱۳۸۹): «تحلیل عوامل مؤثر در مدیریت مشارکتی سیل در مناطق روستایی (مطالعه موردی: روستاهای سیل‌زده حوزه گرانرود استان گلستان)»، فصلنامه پژوهش‌های روستایی، سال ۱، شماره ۲، تهران، صص ۱-۲۶.
۱۱. رهنما، محمدرحیم (۱۳۷۵): ارزیابی طرح‌های بهسازی روستایی در خراسان، جهاد سازندگی استان خراسان، مشهد.
۱۲. سعیدی، عباس (۱۳۷۹): مبانی جغرافیای روستایی، انتشارات سمت، چاپ اول، تهران.
۱۳. شارع‌پور، محمود (۱۳۷۲): بازتاب اقتصادی-اجتماعی اجرای طرح‌های بهسازی در روستاهای استان آذربایجان شرقی، ماهنامه جهاد، سال دوازدهم و سیزدهم، شماره ۱۵۷ و ۱۶۴ و ۱۶۵، تهران.
۱۴. شریفی، امید، غلامرضایی، سعید و روح‌اله رضایی (۱۳۸۹): «بررسی عوامل مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های آب‌خیزداری منطقه جیرفت»، مجله علوم و مهندسی آب‌خیزداری ایران، شال ۴، شماره ۱۲، تهران، صص ۹-۱.
۱۵. شمس‌الدینی، علی (۱۳۸۷): «آثار اجرای طرح هادی در کاهش مهاجرت‌های روستایی؛ مورد مطالعه: روستای پل فهلیان - شهرستان ممسنی»، فصلنامه مسکن و انقلاب، شماره ۱۲۱، تهران، صص ۶۱-۴۲.
۱۶. شهبازی، اسماعیل (۱۳۸۹): درآمدی بر آسیب‌شناسی توسعه روستایی، انتشارات دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
۱۷. عظیمی، نسرين و مجید جمشیدیان (۱۳۸۴): «بررسی اثرات کالبدی اجرای طرح‌های هادی روستایی - مطالعه موردی غرب گیلان»، نشریه هنرهای زیبا، شماره ۲۲، تهران، صص ۲۵-۳۴.
۱۸. عفتی، محمد (۱۳۷۱): بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت روستاییان در طرح‌های توسعه روستایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه ریزی اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
۱۹. عنبری، موسی و احسان حسنونند (۱۳۸۹): «رابطه فرهنگ پدر سالاری و مشارکت سازمان یافته زنان در مدیریت روستایی»، مجله روستا و توسعه، سال ۱۳، شماره ۴۹، تهران، صص ۱۵۳-۱۳۱.
۲۰. غیور مداح، منصوره (۱۳۸۴): ارزیابی اثربخشی طرح‌های هادی بر توسعه روستایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد.
۲۱. قاسمی، محمدعلی (۱۳۸۴): «بررسی عوامل اجتماعی-اقتصادی مؤثر بر میزان مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی: مطالعه موردی بخش مرکزی شهرستان کاشان»، فصلنامه روستا و توسعه، سال ۸، شماره ۴، تهران، صص ۷۹-۱۱۲.
۲۲. قانع‌راد، محمد امین و فریده حسینی (۱۳۸۴): «ارزشها شبکه روابط و مشارکت در سازمانهای غیر دولتی جوانان تهران»، مجله جامعه‌شناسی ایران، شماره ۱۱، تهران، صص ۹۷-۱۲۳.
۲۳. کریمی‌زاده، کیوان، غفاری، گلاره و سهیلا یونس‌زاده جلیلی (۱۳۸۷): «نقش مشارکت‌های مردمی در طرح‌های آب‌خیزداری و حوزه‌های آبریز»، مجموعه مقالات اولین کنفرانس بین‌المللی بحران آب، گرگان، صص ۴۹-۴۱.
۲۴. کوثری، مسعود (۱۳۷۴): بررسی تأثیر انسجام اجتماعی بر میزان مشارکت روستاییان در فعالیت‌های عمرانی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه تربیت مدرس، تهران.
۲۵. لقایی، حسنعلی، بهمن‌پور، هومن و مژگان زعیمدار (۱۳۸۶): «تهدیدها و فرصت‌های مشارکت مردمی در مدیریت زیست محیطی مناطق تحت حفاظت در ایران»، فصلنامه جنگل و مرتع، سال ۱۹، شماره ۷۶ و ۷۷، تهران، صص ۸-۱۹.
۲۶. محمدی، مجید (۱۳۷۶): جامعه مدنی به منزله یک روش، نشر قطره، تهران.
۲۷. محمودیان، حسین (۱۳۷۱): بررسی میزان و علل مشارکت روستاییان در طرح‌های عمرانی، تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی وزارت جهاد سازندگی، تهران.
۲۸. مرکز آمار ایران (۱۳۹۱): شناسنامه آبادی‌های کشور، شهرستان خواف در سال‌های ۱۳۶۵ تا ۱۳۹۰، تهران.

۲۹. مطیعی لنگرودی، سید حسن و ارسطو یاری (۱۳۸۹): «حفاظت محیط زیست و برنامه‌ریزی توسعه فیزیکی روستا با تأکید بر ارزیابی طرح‌های هادی روستایی»، مجله جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۱، شماره پیاپی ۳۹، شماره ۳، اصفهان، صص ۴۵-۶۰.
۳۰. مظفر، فرهنگ، حسینی، سیدباقر، سلیمانی، محمد، ترکاشوند، عباس و علی‌اکبر سرمدی (۱۳۸۷): «ارزیابی اثرات اجرای طرح‌های هادی بر محیط زیست روستاهای ایران»، مجله علوم محیطی، سال ۵، شماره ۳، تهران، صص ۳۲-۱۱.
۳۱. مک کارتی، توماس (۱۳۸۴): نظریه کنش ارتباطی، ترجمه: کمال فولادی، انتشارات مؤسسه ایران، چاپ اول، تهران.
۳۲. منظور، داوود و مهدی یادی پور (۱۳۸۷): «سرمایه اجتماعی عامل توسعه اجتماعی و اقتصادی»، فصلنامه راهبرد یاس، شماره ۱۵، تهران، صص ۱۶۲-۱۴۰.
۳۳. موسوی قهدریجانی، محمد (۱۳۷۴): ارزشیابی اثرات اجتماعی طرح‌های بهسازی روستایی استان اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم اجتماعی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران.
۳۴. وثوقی، منصور (۱۳۶۷): گزارش بررسی اثرات اقتصادی و اجتماعی اجرای طرح‌های بهسازی در استان همدان، وزارت جهاد سازندگی، تهران.

35. CIS, (2003): "Guidance Document No. 8. Public Participation in Relation to the Water Framework Directive". Produced by Working Group 2.9, Public Participation.
36. Kenny. M., (2005): Participation in Development: The Question, Challenges and Issues a Symposium Background Paper, Social Sciences , Adult & Community Education, ID Code:233.
37. Kleemeier. E., (2000): The Impact of Participation on Sustainability: An Analysis of the Malawi Rural Piped Scheme Program, World Development Vol. 28, No. 5, pp. 929-944.
38. Özerol, G., Newig, J, (2008): "Evaluating the Success of Public Participation in Water Resources Management: Five Key Components". Journal of Water Policy, Vol. 10, PP. 639-65.
39. Ranjan. B. S., (2008): A new way to link development to institutions, policies and geography policy, issues in international trade and commodities study series, No.37.
40. Stalker. L., (2005): The Relationship between Participation and Project Outcomes: Evidence from Rural Water Supply Projects in India, World Development Vol. 33, No. 11, pp. 1801-1819.
41. Stefano, L., (2010): "Facing the Water Framework Directive Challenges: A Baseline of Stakeholder Participation in the European Union". Journal of Environmental Management, Vol. 91, PP. 1332-1340.
42. Tewdwr-Jones. M., (1998): Rural Government and Community Participation: The Planning Role of Community Councils, Journal of Rural Studies, Vol. 14, No. 1, pp. 51-62.